על הייחוד ועל הפנויה יחוד דאורייתא הוא דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק [א]רמז לייחוד מן התורה מניין שנאמר [1]כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו [א]ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה אלא אימא [ב]גזרו על ייחוד דפנויה [2]ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך [ג]אמר רב יהודה אמר רב מלמד שביקש [ג]להולמו ולא הולמתו [2]ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כולן נטולי [ד]טחול וחקוקי כפות רגלים היו: **מתני'** [ג][3]לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו [ד][4]וכסף וזהב לא ירבה לו מאד אלא כדי ליתן [ה]אספניא [ה]וכותב לו ס"ת לשמו יוצא למלחמה מוציאה עמה נכנס הוא מכניסה עמו יושב בדין היא עמו מיסב היא כנגדו שנאמר [5]והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו: **גמ'** תנו רבנן [3]לא ירבה לו סוסים יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו תלמוד לומר לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו הא מה אני מקיים סוסים הבטלנין מניין [ו]שאפילו סוס א' והוא בטל שהוא בלא ירבה ת"ל [3]למען הרבות סוס וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל קאי בלא ירבה סוסים למה לי [א]לעבור בל"ת על כל סוס וסוס טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי ה"א אפילו כדי רכבו ופרשיו נמי לא לא צריכא לאפושי: וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן אספניא: ת"ר [ו]וכסף וזהב לא ירבה לו יכול אפילו כדי ליתן אספניא ת"ל לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי ליתן אספניא נמי לא לא צריכא להרווחה השתא דאמרת לו לדרשה [4]לא ירבה לו נשים מאי דרשת ביה [ז]למעוטי הדיוטות רב יהודה רמי כתיב [6]ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים למרכבתו וכתיב [7]ויהי לשלמה ארבעת אלפים [ו](ארוות) סוסים הא כיצד אם ארבעים אלף איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ד' אלפים ארוות סוסים ואם ד' אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים [ז](רבי) יצחק רמי כתיב [8]אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב [9]ויתן [ח]שלמה את הכסף בירושלים כאבנים לא קשיא כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה אמר רבי יצחק בשעה [ט]שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי [י] ואמר ר' יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם כתיב [4]לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב [10]ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וכתיב [3]לא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב [11]ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו': וכותב ספר תורה לשמו: תנא [כ]ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו אמר [ל](רבא) [מ]אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר [12]ועתה כתבו לכם את השירה איתיביה אביי וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים מלך אין הדיוט לא לא צריכא לשתי תורות וכדתניא [13]וכתב לו את משנה וגו' [ח]כותב לשמו [נ]שתי תורות אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו [ס](עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר [14]שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט) אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר [5]והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקראות בו אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברית אמר רב חסדא כתב ליבונאה תניא [ע]רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אילמלא [פ](לא) קדמו משה במשה הוא אומר [15]ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר [16]הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה האמור כאן תורה אף עלייה האמור להלן תורה במשה הוא אומר [17]ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים בעזרא הוא אומר [18]כי (א) עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה הכתב שנאמר

וכתב

על הייחוד. דאשת איש ועל הפנויה: **שבקש להולמו ולא הולמתו.** שתשב בראשו כתר מלכות ולא הולמתו לפי שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חרין בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו: **מאי רבותיה.** (ב) דחמשים איש לבן מלך: **נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים.** נטולי טחול על ידי סם שהטחול מכבידו לאדם וחקוקי כפות הרגלים אין בשר בפרסותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנין ואין ניזוקין: **מתני' אספניא.** שכר חיילות מדי שנה בשנה הנכנסין והיוצאין עמו כל השנה: **גמ' לו.** משמע להרחיב דעתו ולהגדיל ברבויא סוסים: הסוסים באים ממצרים לארץ ישראל וצריך לשלוח שלוחים לקנות לו סוסים ועוברים בלא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד): **בעשה ולא תעשה** לא גרסינן: **הוה אמינא אפילו כדי רכבו לא.** בתמיה. מלכות בלא רכב ופרשים מי חשיבא: **לאפושי.** רכב ופרשים וסוסים לרכוב בהרווחה ולא בצמצום. ל"א לאפותי גרסינן כשרוכב סוס אחד ומושך סוס אחד אצלו ביד ורוכב פעם על זה ופעם על זה להרגיע את חבירו: **להרווחה.** שלא בצמצם ואם יצטרך לשכור עוד חיילות שיהיה מצוי בידו: **למעוטי הדיוטות.** דמותרין להרבות נשים: **אצטבלאות.** בית גדול למדור הסוסים: **ארוות.** הבדלה בין שורה לשורה על פני הבית: **כאבנים.** חשיב מיהא פורתא: **לא נתגלו טעמי תורה.** כגון למה נאסרה לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכיוצא בהן: **לשתי תורות.** הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי: **משנה.** שתים במשמע: **כתב עברי.** של בני עבר הנהר: **ליבונאה.** אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות:

וכתב

סוסים למה לי. פי' דמשמע תרי הכי גרסינן אי לא כתיב אלא סוס ה"א לכמה סוסים חד לאו הוא דאיכא דכתב רחמנא סוסים והדר סוס לחלק על כל אחד פי' אי כתיב סוס גבי לא ירבה הוה אמינא על סוס אחד בטל הוא עובר כדמוכח קרא דהרבות סוס ומ"מ לכמה סוסים ליכא אלא חד לאו לכך שינה הכתוב לעבור על לא תעשה על כל סוס וסוס ויש ספרים משובשים דגרסי לעבור בעשה ולא תעשה פי' לא ירבה סוסים למה לי כלל ולא יתכן דלמען הרבות סוס לאו עשה הוא אך קאי אלאו דלא ישיב: **כתב** ליבונאה. י"מ כמו שהאותיות נעשית מן הלבן שממלאין החלק דיו והכתב נעשית מאיליו מנייר חלק ולא נהירא דאין זה כתב דהוי חק תוכות (ג) וחק ירכות דאמרינן בגיטין (דף כ.) אין כתב לגבי גט וכי היכי דלגבי גט אינו כתב גבי ספר תורה נמי אינו כשר ועוד אמאי לא כהלן כתבא למקרי (דניאל ה) הרי לא נשתנה כתיבת האותיות כלל ור"ת פי' דשם מקום רישמא ליבונאה וכותבין בו כתב משונה:

ארבעים

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' א סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף א:
נב ב מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ב:
נג ג מיי' פ"ג מהל' מלכים הל' ג סמג לאוין רכד:
נד ד מיי' שם הלכה ד סמג שם:
נה ה מיי' שם הלכה א ופ"ז מהל' ס"ת הל' ב סמג עשין כח:
נו ו מיי' פ"ג מהלכות מלכים הלכה ג סמג לאוין רכה:
ז [מיי' פי"ד מהל' איסות הל"ג טוש"ע אה"ע סי' טו סעי' ו]:
נז ח מיי' פ"ג מהל' מלכים הל' א סמג עשין כה:
נח ט מיי' פ"ז מהלכו' ס"ת הלכה א סמג עשין כד טוש"ע י"ד סי' ער סעיף א:
נט י מיי' פ"ג מהל' מלכים הלכה א ופ"ז מהלכות ס"ת הלכה ב ג:

◆

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת

◆

רבינו חננאל

עריות אסור מן התורה וביחוד דפנויה אמר רב באותה שעה גזרו על יחוד דפנויה גרסי' בגמרא בפרק עשרה יוחסין עלו מבבל. אמר רב מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד אמר רב אסי לא אמרו אלא איחוד דפנויה אבל איחוד דאשת איש אין מלקין דאם כן אתה מוציא לעז על בניה: **ואדוניה** בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך ביקש להולמו ולא הלמתו פירוש ביקש שתמלא ראשו חלל העטרה ותתישב העטרה של מלכות בראשו ולא הולמתו שזו היתה עדות לבית דוד. ומפורש בע"ז פרק כל הצלמים אסורין כתיב ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות נזר כלילאי עדות אמר רב יהודה אמר רב עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינו הולמתו. מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב נשים בקדושין ובכתובה פילגשים בלא קידושין ובלא כתובה: **לא** ירבה לו סוסים אלא כדי רכבו ופרשיו אבל בטלנים אסור. ואסיקנא ועובר על עשה ועל לא תעשה על כל סוס בטל וכסף וזהב לא ירבה לו. אלא כדי ליתן אספוניא: **ירושלמי** ר' יהושע בן לוי אמר ובלבד אספוניא של שנה זו בלבד פי' אספוניא הוצאת המאכל וכסות. לא ירבה לו נשים. המלך מוזהר להרבות אבל לא ההדיוט. ויהי לשלמה ארבעים אלף אורות סוסים וכתיב קרא אחרינא ארבעת אלפים אוריות סוסים ופירשנו ארבעים אלף איסטבלאות כל אחת היו בה ד' אלפים סוסים אם ארבעת אלפים איסטבלאות היו בכל אחת מ' אלף סוסים. אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה פירושו קודם שנשא שלמה את בת פרעה א"ר יצחק בשעה שנשא שלמה לבת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ותבנה עליו כרך גדול של רומי: **מפני** מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלה טעמן ונכשל בהן גדול הדור רבוי נשים כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. רבוי סוסים דכתיב ותעלה ותוצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וגו': **וכותב** ס"ת לשמו. אמר רבא אפילו הדיוט אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת כו'. תנא המלך כותב לו שתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו. כיצד יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו. יושב בדין והוא עמו מיסב והוא עמו. ועושה אותה כמין קמיע ותולה אותו בזרועו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט. אבל אינו נכנס בה לא במרחץ ולא בבית הכסא לא להשתין מים שנאמר והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו וכותב לו תורה אחרת שתהיה מונחת לו בין גנזיו: **אמר** מר עוקבא בתחלה נתנה תורה לישראל בלשה"ק ובכתב עברי וחזרה ונתנה בימי עזרא בלשון ארמי וכתב אשורי ובירדו להן ישראל לשה"ק וכתב אשורי והניחו כתב עברי ולשון ארמי להדיוטות מאן אינון הדיוטות כותים. כתב עברי כתב ליבונאה. תניא א"ר יוסי ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו אלא

מסורת הש"ס

א) ע"ז לו: קידושין פ: ע"ש, ב) ע"ז מד., ג) [בערוך ערך הלם ג' גרס הולמתו אבל בערך הלם גרס כדהכא], ד) [ע"ז שם ע"ש], ה) [גיר' הערוך אספנייא שכן בלשון יון קורין הוצאה אספניא וכן לעיל יח: איתא אספניא], ו) [צ"ל אריות], ז) [צ"ל רב], ח) צ"ל המלך, ט) שבת נו:, י) [בס"א: של רומי], כ) [תוספ' פ"ד], ל) [צ"ל רבה], מ) לקמן כב., נ) רש"ל מ"ז, ס) [תוספ' פ"ד], ע) [ע' תוס' מגילה כט.], פ) בס"א: ולהגדיל ברוב,

◆

גליון הש"ס

גמ' לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס. קשה לי דמנ"ל אי דלא ישיב היינו שמא ישיב דלאו הוא באמת כ' לאוין דלא ירבה לו סוסים דהיינו הרבה סוסים אפי' בלא שישיב העם למצרים ולאו"כ הוא לאו בפני עצמו דלא ישיב העם מצרימה למען הרבות אפי' סוס אחד דבלא"ה מותר לירד למצרים שלא לקבוע שבתו שם כמ"ש הרמב"ם אבל בשביל להרבות סוס אחד לא ישיב מצרים או דלמא אמר לא ירבה לו היינו אבל מרבה למרכבתו ופרשיו. אבל לא ישיב מצרימה למען הרבות סוס ולא נקט לו להשיב מצרימה אסור אפי' להרבות סוס למרכבתו:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' הוא אומר כי הכין עזרא לבבו: (ב) רש"י ד"ה מאי רבותיה שרצים חמשים: (ג) תוס' ד"ה כתב וכו' חק תוכות דאמרי' כצ"ל ותיבת וחק ירכות נמחק:

◆

תורה אור השלם

1. כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן אִמֶּךָ אוֹ בִנְךָ אוֹ בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ: דברים יג ז

2. וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: מלכים א א ה

3. רַק לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַייָ אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד: דברים יז טז

4. וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ מְאֹד: דברים יז יז

5. וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם: דברים יז יט

6. וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֻרְוֹת סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ וּשְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים: מלכים א ה ו

7. וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֻרְיוֹת סוּסִים וּמַרְכָּבוֹת וּשְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּיחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלָםִ: דברי הימים ב ט כה

8. וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה: דברי הימים ב ט כ

9. וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַםִ כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב: מלכים א י כו

10. וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם יְיָ אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו: מלכים א יא ד

11. וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֹצִאוּ: מלכים א י כט

12. וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: דברים לא יט

13. וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: דברים יז יח

14. שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט: תהלים טו ח

15. וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְיָ מִן הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות יט ג

16. הוּא עֶזְרָא עָלָה מִבָּבֶל וְהוּא סֹפֵר מָהִיר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר נָתַן יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֶּן לוֹ הַמֶּלֶךְ כְּיַד יְיָ אֱלֹהָיו עָלָיו כֹּל בַּקָּשָׁתוֹ: עזרא ז ו

17. וְאֹתִי צִוָּה יְיָ בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: דברים ד יד

18. כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת תּוֹרַת יְיָ וְלַעֲשֹׂת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט: עזרא ז י